

BUREN, ASPEREN EN HEUKELUM

D. Kerkhof

Excursieleiding : D. Kerkhof

Datum : 26 september 2003

Deelnemers : A. Adams, P. Bakker, C. van der Genugten, P. Hommel, P. Ketner, R. van Moorsel, M. van Tweel, E. Weeda, W. van Wijngaarden

Deze najaarsexcursie was gewijd aan muren, ruigten en (moes)tuinen in enkele fraaie stadjes langs de Linge en de Korne in de Tieler- en de Culemborgerwaard.

BUREN

We begonnen in Buren met een opname van het *Asplenio-Parietarium* op het bovenste verticale deel van de stadsmuur iets ten oosten van de loswal langs de Korne (opname 1 in de tabel). De meeste excursiegangers bekeken deze vegetatie hangend over de bovenzijde van de stadsmuur, waarvandaan ze ook zicht hadden op een schilderachtig, tegen de muur gebouwd onderkomen van twee zo te zien zeer gelukkige varkens. Helaas ontbeerde de excursie een lichenoloog, zodat we niet verder kwamen dan de schatting dat meer dan 75% van het proefvlak bedekt was door korstmossen. Een latere poging om alsnog een lichenoloog naar de Burense en Asperense muren te lokken mislukte, doordat de benaderde persoon terugschrok voor het grote aantal soorten – vermoedelijk tientallen – die op naam gebracht zouden moeten worden.

Wat verder naar het zuidoosten troffen we vóór de stadsmuur een vlak langs de Korne gelegen lage keermuur aan, waarop een tweede opname (opname 4 in de tabel) gemaakt werd. Het ging weer om het bovenste verticale deel van de muur, direct onder de rollaag. Deze begroeiing, die te rekenen is tot de RG *Cymbalaria muralis*-[*Tortulo-Cymbalarietalia*], bevatte ook nog ingeslingerde *Convolvulus sepium* en ingevangen bloeiwijzen van *Carex otrubae*, die wortelden in de oeverruigte langs de Korne.

Vervolgens werd koers gezet naar de tuin van de heer Cohen de Lara, die zo vriendelijk was geweest ons toestemming te verlenen tot inspectie van zijn bezit, gelegen aan de voet van het oostelijke uiteinde van de stadsmuur. Onderweg keken we uit naar *Saxifraga tridactylites*, die op de brede bovenrand van de stadsmuur een groeiplaats heeft. De Kandelaartjes lieten zich echter niet zien, wat wegens het gevorderde seizoen niet verwonderlijk was. Ook *Campanula rotundifolia*, waarnaar Eddy Weeda een jaar eerder al gezocht had, bleef onvindbaar.

In de tuin van de heer Cohen de Lara aangekomen, werd eerst een opname gemaakt van een braakliggend stukje moestuin (opname 8 in de tabel). In moestuinen op rivierklei zijn gemeenschappen van het *Fumario-Euphorbion* heel algemeen, maar vaak is het lastig te bepalen tot welke associatie een begroeiing het best gerekend kan worden. In opname 8 pleit *Veronica persica* zwakjes voor het *Veronico-Lamietum hybridi*, terwijl *Oxalis fontana* wijst op het *Chenopodio-Oxalidetum fontanae*. De balans slaat verder uit in het voordeel van het *Chenopodio-Oxalidetum* door de aanwezigheid van de vocht- en ammoniakminnende *Plantago major* ssp. *intermedia*, al heeft die het niet geschopt tot de status van officieel differentiërend taxon.

De aanpalende stadsmuur, overslingerd door een wijnstok en voorzien van een warme goudglans door het overvloedig aanwezige Zijdemos, leverde opname 2 van de tabel op, waarin ook Klein glaskruid weer optreedt, zij het minder prominent dan in opname 1.

De stadsmuur en de kaden van Buren zijn in 2005–2006 grondig gerestaureerd, waarbij een groot deel van de muurvegetatie is verwijderd. Het werk is uitgevoerd door Koninklijke Woudenberg Ameide b.v., een specialistisch bedrijf dat enkele jaren eerder de Hofpoort in Vianen – eveneens rijk begroeid met *Asplenio-Parietarium* – onder handen nam. In Vianen zijn vrijwel alle muurplanten weer teruggekeerd en ziet de vegetatie er vijf jaar na de ingreep zelfs weer vitaal uit. Laten we hopen dat het in Buren ook zo zal gaan.

ASPEREN

Onderweg naar Asperen werd eerst nog even het Lingedorpje Acquoy aangedaan, waar we de beroemde scheve kerktoren bekeken, aan de voet waarvan mevrouw Pisa begraven ligt. Op de kerk en aan de voet van de kerkhofmuur troffen we weer Klein glaskruid aan, echter niet vegetatievormend.

Het stadje Asperen bezit, evenals Buren, veel stadsmuur, vooral aan de oostelijke, naar de Linge gekeerde zijde. Die oostelijke muur is echter lang geleden op zeer plantonvriendelijke wijze gerestaureerd

en herbergt nauwelijks vegetatie. Wij zochten ons heil op en onder de rommelige Westwal, een gevarieerde omgeving met onder meer stadsboerderijen, niet gerestaureerde fragmenten van de vroegere stadsmuur, volkstuinten, nitrofiële zomen en ruigten.

We begonnen in een pal ten zuidwesten van de imposante Asperense kerktoeren gelegen moestuin, waarin *Mercurialis annua* het aspect bepaalde (opname 9 in de tabel). Hoewel de naamgevende kensoort van het *Mercurialietum annuae* domineert, wijzen veel begeleidende soorten op verwantschap met het *Chenopodio-Oxalidetum fontanae*: onder andere *Chenopodium polyspermum* (kensoort), *Echinochloa crus-galli* (differentiërende soort) en andere vochtanwijzers als *Ranunculus repens*, *Equisetum palustre*, *Plantago major* ssp. *intermedia* en *Physcomitrium pyriforme*.

Op zoek naar *Ballota nigra*, die hier eerder door Dick Kerkhof was aangetroffen, stuiten we wat verder naar het zuidoosten in een tuin onder de Westwal op haar dubbelganger *Melissa officinalis*, hier ongetwijfeld uitgezaaid. Even verderop maakten we langs een haaks op de Westwal staande afrastering een opname van een tamelijk natuurlijk ogende nitrofiële zoom, waarin de Citroenmelisse opnieuw opdook (opname 6 in de tabel). Deze opname is te rekenen tot het *Alliario-Chaerophylletum temuli*. Dat de opname ook een exemplaar *Parietaria judaica* rijk is, is in Asperen normaal. Klein glaskruid staat daar op allerlei plekken: niet alleen op stads-, kerk- en andere muren, maar ook in ruigten en zomen en langs huisgevels. De spectaculairste vindplaats is de hoge toren van Asperen, die tot op tientallen meters boven straatniveau pollen Klein glaskruid huisvest; de hoogste bevinden zich ter hoogte van de galmgaten.

Even later werd Stinkende ballote dan toch aangetroffen op een zeer vervallen, 'getrapt' restant van de stadsmuur met veel horizontale vlakjes, in gezelschap van Klein glaskruid. Dat leverde een opname op die het midden houdt tussen het *Balloto-*

Arctietum en het *Asplenio-Parietarium* (opname 5 in de tabel). Een echt *Balloto-Arctietum* op klei, met behalve zeer veel *Ballota nigra* ook veel *Urtica dioica* en wat *Malva neglecta*, door Dick Kerkhof enkele jaren eerder vlak bij het muurrestant aangetroffen, bleek verdwenen.

Het Asperense deel van de excursie werd afgesloten met een bezoek aan een oude tuinmuur, die bij het binnenrijden van het stadje al was opgevallen doordat hij pronkte met enkele forse exemplaren *Verbascum*, die in het loodrechte deel van de muur wortel hadden geschoten (opname 3 in de tabel).

HEUKELUM

Aan het eind van de middag brachten we nog een kort bezoek aan Heukelum, enkele kilometers verder naar het westen. Excursiedoel was het volkstuintencomplex aan de Gragtdijk, dat rijk is aan Ereprijsen. Naast de algemene *Veronica persica* en de tamelijk algemene *V. agrestis* komen hier ook de vrij zeldzame *V. polita* en de zeldzame *V. opaca* veel voor. Het eerste deel van het bezoek werd besteed aan het bestuderen van deze vier soorten, vooral aan de hand van de vruchten, waaraan ze het best te herkennen zijn. Vervolgens werd de laatste opname van de dag gemaakt (opname 7 in de tabel). Deze is te rekenen tot het *Veronico-Lamietum hybridi*, waarvan de kensoort *Thlaspi arvense* en de transgrediërende kensoorten *Veronica opaca*, *V. persica* en *V. polita* aanwezig zijn. Toch is ook hier weer sprake van enige verwantschap met het *Chenopodio-Oxalidetum*, getuige het talrijk optreden van een van de kensoorten daarvan, *Chenopodium polyspermum*. Hoe verder men in het riviereengebied westwaarts gaat, hoe zwaarder de kleigronden worden, en hoe sterker deze tendens. Dankzij René van Moorsel kon een moeilijke Amarant al in het veld van de juiste naam voorzien worden.

Tabel 1: vegetatieopnamen (locatie: A = Asperen, B = Buren, H = Heukelum)

Opname	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Locatie	B	B	A	B	A	A	H	B	A
Standplaats	muur	muur	muur	muur	muur	tuin	tuin	tuin	tuin
X-coördinaat	151,28	151,60	136,20	151,43	136,16	136,10	133,82	151,60	135,98
Y-coördinaat	435,74	435,97	432,20	435,78	432,28	432,36	431,49	436,96	432,48
Lengte (m)	20,00	5,00	10,00	10,00	3,00	5,00	7,00	2,00	7,00
Breedte (m)	1,50	1,50	0,80	1,00	1,00	0,75	3,00	2,00	7,00
Expositie	ZZW	OZO	ZW	ZZO	ZW	ZW	.	ZO	.
Inclinatorie (gr)	90	85	90	90	80	25	.	2	.
Bedekking totaal (%)	95	65	50	70	50	70	30	60	80
Bedekking kruidlaag (%)	30	7	10	25	47	70	30	60	80
Bedekking moslaag (%)	80	60	40	50	5	0	0	1	1
Hoogte hoge kruidlaag (cm)	100	30	20	20	30(-40)
Hoogte lage kruidlaag (cm)	60	10	5	5	10
Grimmia pulvinata	l
Bryum capillare	+
Ambrosia artemisiifolia	r
Crataegus monogyna	r
Triticum species	r
Rubus fruticosus ag.	.	2a
Poa compressa	.	l
Rubus caesius	.	+
Taraxacum species	.	+
Hieracium species	.	r
Verbascum densiflorum	.	.	+
Lamium album	.	.	r
Asplenium ruta-muraria	.	.	2a	2a
Cymbalaria muralis	l	2a	.	2b
Homalothecium sericeum	+	4	.	.	+
Tortula muralis	2m	l	.	.	2m
Ceratodon purpureus	l	.	.	.	+
Parietaria judaica	3	+	+	.	2b	r	.	.	.
Elytrigia repens	.	r	.	.	2a	l	.	.	.
Bryum species	.	l	2m
Sonchus oleraceus	.	.	+	.	.	+	2a	+	+
Hordeum murinum	.	.	+	.	.	+	.	.	.
Tarax. sect. Ruderalia	.	.	.	r	.	.	.	+	+
Dactylis glomerata	.	.	.	+	.	+	.	.	.
Phalaris arundinacea	.	.	.	+
Convolvulus arvensis	r	.	r	l	.
Urtica dioica	+	2a	.	+	+
Ballota nigra ssp. foetida	3
Rhynchosyrium confertum	l
Arrhenatherum elatius	+
Anisantha sterilis	+
Festuca arundinacea	r
Fraxinus excelsior	r
Anthriscus sylvestris	+	l	.	.	.
Lapsana communis	+	+	.	.	.
Geum urbanum	4	.	.	.
Galium aparine	l	.	.	.
Alliaria petiolata	+	.	.	.
Polygonum aviculare	+	.	.	.
Vinca minor	+	.	.	.
Rubus armeniacus	+	.	.	.
Melissa officinalis	+	.	.	.
Epilobium montanum	r	.	.	.
Heracleum mantegazzianum	r	.	.	.
Poa trivialis	+	.	l	.
Convolvulus sepium	+	.	.	l
Capsella bursa-pastoris	l	2a	l
Euphorbia peplus	+	l	+
Galinsoga quadriradiata	+	l	l
Poa annua	+	l	l
Senecio vulgaris	l	l	+
Solanum nigrum nigrum	+	l	r
Stellaria media	l	2b	2b

Vervolg tabel 1

Opname	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Locatie	B	B	A	B	A	A	H	B	A
Standplaats	muur	muur	muur	muur	muur	tuin	tuin	tuin	tuin
X-coördinaat	151,28	151,60	136,20	151,43	136,16	136,10	133,82	151,60	135,98
Y-coördinaat	435,74	435,97	432,20	435,78	432,28	432,36	431,49	436,96	432,48
Lengte (m)	20,00	5,00	10,00	10,00	3,00	5,00	7,00	2,00	7,00
Breedte (m)	1,50	1,50	0,80	1,00	1,00	0,75	3,00	2,00	7,00
Expositie	ZZW	OZO	ZW	ZZO	ZW	ZW	.	ZO	.
Inclinatorie (gr)	90	85	90	90	80	25	.	2	.
Bedekking totaal (%)	95	65	50	70	50	70	30	60	80
Bedekking kruidlaag (%)	30	7	10	25	47	70	30	60	80
Bedekking moslaag (%)	80	60	40	50	5	0	0	1	1
Hoogte hoge kruidlaag (cm)	100	30	20	20	30(-40)
Hoogte lage kruidlaag (cm)	60	10	5	5	10
<i>Veronica agrestis</i>	+	+	2a
<i>Veronica persica</i>	+	+	1
<i>Thlaspi arvense</i>	1	.	.
<i>Urtica urens</i>	1	.	.
<i>Veronica opaca</i>	1	.	.
<i>Chenopodium ficifolium</i>	+	.	.
<i>Erysimum cheiranthoides</i>	+	.	.
<i>Fumaria officinalis</i>	+	.	.
<i>Phaseolus vulgaris</i>	+	.	.
<i>Veronica polita</i>	r	.	.
<i>Amaranthus hybridus</i> ssp. <i>bouchonii</i>	r	.	.
<i>Solanum tuberosum</i>	r	.	.
<i>Lamium purpureum</i>	1	.	+
<i>Chenopodium album</i>	1	.	+
<i>Chenopodium polyspermum</i>	1	.	+
<i>Euphorbia helioscopia</i>	1	.	1
<i>Echinochloa crus-galli</i>	+	.	r
<i>Plantago major intermedia</i>	2a	1
<i>Sonchus asper</i>	+	+
<i>Barbula unguiculata</i>	+	2m
<i>Malva moschata</i>	2a	.
<i>Bryum dichotomum</i>	1	.
<i>Oxalis fontana</i>	+	.
<i>Brachythecium rutabulum</i>	+	.
<i>Phaseolus species</i>	+	.
<i>Mercurialis annua</i>	4
<i>Equisetum palustre</i>	2m
<i>Tortula truncata</i>	1
<i>Epilobium ciliatum</i>	+
<i>Equisetum arvense</i>	+
<i>Persicaria amphibia</i>	+
<i>Persicaria maculosa</i>	+
<i>Ranunculus repens</i>	+
<i>Sonchus arvensis</i>	+
<i>Physcomitrium pyriforme</i>	+
<i>Holcus lanatus</i>	r
Korstmossen	5	.	3	3